

dr Aleksandra Sołtysińska

Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Europejskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-229X>).

Praktyczne aspekty dotyczące stosowania nakazu aresztowania zamiast europejskiego nakazu aresztowania w relacji z Wielką Brytanią – wybrane zagadnienia

Słowa kluczowe: europejski nakaz aresztowania, nakaz aresztowania TCA, współpraca sądowa, prawa procesowe osoby poszukiwanej, wyroki *in absentia*, obywatelstwo osoby poszukiwanej

Przedmiotem niniejszej publikacji jest przedstawienie prawnych i praktycznych aspektów dotyczących wdrożenia pomiędzy Polską a Wielką Brytanią nowego instrumentu współpracy, jakim jest nakaz aresztowania uregulowany w umowie o handlu i współpracy. Dotychczasowa kooperacja z Wielką Brytanią w zakresie przekazywania osób poszukiwanych w celu wykonania kary lub przeprowadzenia postępowania karnego opierała się na europejskim nakazie aresztowania. Nowe rozwiązanie prawne – nakaz aresztowania TCA – zostało ukształtowane w podobny sposób i wydaje się, że wypracowana praktyka i sposób wykładni najważniejszych pojęć nie ulegnie zasadniczej zmianie. W ramach obecnej współpracy pomiędzy Polską i Wielką Brytanią organy sądowe będą mogły wykorzystać dotychczasowe doświadczenia wynikające z realizacji europejskich nakazów aresztowania.

1. Wprowadzenie

Po wystąpieniu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej oraz zawarciu Umowy o handlu i współpracy między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony¹ nastąpiły istotne zmiany dotyczące współpracy sądowej w sprawach karnych. Dotychczasowe rozwiązania prawne, przyjęte na podstawie decyzji ramowej Rady 2002/584/WSiSW z 13.06.2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi², pozwalały na dosyć skuteczną organizację procesu przekazywania osób poszukiwanych w celu przeprowadzenia przeciwko nim postępowania karnego lub wykonania w stosunku do nich wyroku skazującego. Europejski nakaz aresztowania (ENA) zastąpił ekstradycję, a w powiązaniu z możliwościami gromadzenia i dostępu do danych w ramach

Systemu Informacji Schengen istotnie przyspieszył procedurę lokalizacji i przekazywania osób poszukiwanych.

Wielka Brytania biorąca aktywnie udział w realizacji europejskich nakazów aresztowania postanowiła zachować uproszczone procedury przekazywania osób poszukiwanych również po wystąpieniu z UE, czego odzwierciedleniem są szczególne regulacje zawarte w części trzeciej tytule VII „Przekazanie” (art. 596–632) umowy o handlu i współpracy dotyczące nakazu aresztowania (dalej „nakaz aresztowania TCA”), wzorowanego na ENA. Wydaje się, że znaczne podobieństwo pomiędzy regulacjami dotyczącymi nakazu aresztowania TCA i ENA oraz udział tych samych instytucji krajowych pozwoli na łagodne wdrożenie nowego systemu współpracy pomiędzy Wielką Brytanią a Polską. Z pewnością obie strony będą korzystały z doświadczeń dotyczących wykonywania ENA, a przyjęte standardy będą wykorzystywane przy współpracy dotyczącej nakazów aresztowania TCA³. Z drugiej strony należy się

1 Dz.Urz. UE L 149 z 2021 r., s. 10 – dalej umowa o handlu i współpracy lub TCA (*Trade and Cooperation Agreement*).

2 Dz.Urz. WE L 190, s. 1 – dalej decyzja ramowa 2002/584/WSiSW.

3 W sprawie Sądu Okręgowego w Krakowie III Kop 79/11, sąd brytyjski jednoznacznie stwierdził przy rozpatrywaniu ENA, że ewentualnie skorzystanie z nowego instrumentu współpracy, jakim jest nakaz aresztowania,

spodziewać, że obecnie obserwowane dysfunkcje dotyczące współpracy opartej na decyzji ramowej 2002/584/WSiSW powtórzą się przy adaptacji nowego instrumentu, jakim jest nakaz aresztowania TCA.

2. Instytucja nakazu aresztowania TCA z umowy o handlu i współpracy

Wszystkie państwa, które są zainteresowane współpracą w zakresie poszukiwania i przekazywania sprawców przestępstw, przystępują do wielostronnych umów dotyczących ekstradycji lub nawiązują stosunki bilateralne, wspólnie określając zasady współpracy. Ekstradycja stała się tradycyjnym instrumentem współpracy pozwalającym na wydawanie osób poszukiwanych w celu przeprowadzenia przeciwko nim postępowania karnego lub wykonania kary. W ramach UE ekstradycja została zastąpiona europejskim nakazem aresztowania, który stał się jednym z najpopularniejszych instrumentów współpracy w sprawach karnych i istotnie zmienił system przekazywania osób poszukiwanych.

Tradycyjne instrumenty współpracy w sprawach karnych cechują się powolnością i nadmiernym formalizmem, opierając się na zasadach, które umożliwiają stronom odmowę wykonania wniosku o pomoc oraz wykorzystują obligatoryjny udział organów centralnych. Europejski nakaz aresztowania w istotny sposób zmienił i przyspieszył procedurę przekazania osób poszukiwanych, respektując zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń, ograniczając podstawy odmowy wykonania wniosku o pomoc i wprowadzając zasadę bezpośrednich kontaktów pomiędzy organami sądowymi, co stało się możliwe dzięki wzajemnemu zaufaniu pomiędzy państwami członkowskimi, wynikającemu z domniemania w zakresie tych samych standardów ochrony praw podstawowych, w tym prawa do rzetelnego procesu. Domniemanie to zostało wzmocnione poprzez przyjęcie wielu dyrektyw harmonizujących prawa procesowe w postępowaniu karnym⁴.

Nakaz aresztowania z umowy o handlu i współpracy zachowuje wiele aspektów przyspieszających procedurę przekazania osób poszukiwanych, m.in. zasadę bezpośredniej współpracy pomiędzy organami sądowymi⁵, aczkolwiek – jak do tej pory

– każde państwo może wyznaczyć organ centralny koordynujący nowy mechanizm współpracy⁶. Współpraca w ramach nakazu aresztowania TCA opiera się na zasadzie podwójnej karalności, od której państwa – na zasadzie wzajemności – mogą odstąpić⁷.

Należy jednak pamiętać, że w przypadku nakazu aresztowania TCA mamy do czynienia ze współpracą pomiędzy stronami, z których jedna – Wielka Brytania – pozostaje poza strukturami UE⁸, co sprawia, że tradycyjnie pojmowana zasada zaufania pomiędzy państwami członkowskimi nie będzie miała zastosowania, co w praktyce wiąże się z pytaniem o zakres kontroli sądowej. Wzajemne uznawanie orzeczeń oraz zasada zaufania sprawiały, że sądy miały co do zasady obowiązek wykonania ENA, jeśli nie zachodziła jedna z podstaw odmowy, a sam europejski nakaz aresztowania był oparty na podstawie prawomocnej i wykonalnej decyzji sądowej. W przypadku ekstradycji zasada zaufania pozostaje w pewnym stopniu ograniczona i sądy zwykle badają dogłębnie krajowe decyzje sądowe i ich podstawy, w tym zgromadzone w sprawie dowody.

Zgodnie z treścią art. 596 umowy o handlu i współpracy strony postanowiły, że system ekstradycji ma być oparty na mechanizmie przekazywania osób na podstawie nakazu aresztowania TCA, który został zdefiniowany, podobnie jak ENA, jako „decyzja sądowa” wydana w celu aresztowania i przekazania osoby, której dotyczy nakaz, „w celu przeprowadzenia postępowania karnego lub wykonania kary pozbawienia wolności lub środka zabezpieczającego”.

Mając na względzie konieczność zapewnienia efektywności nakazowi aresztowania TCA, stosownie do art. 597 umowy o handlu i współpracy państwa-strony wprost zgodziły się na przestrzeganie zasady proporcjonalności, której treść odzwierciedla tendencje w orzecznictwie sądów krajowych wykonujących europejskie nakazy aresztowania. Współpraca przy wykorzystaniu nakazu aresztowania TCA powinna zatem „uwzględniać prawa osoby, której dotyczy nakaz, i interesy ofiar oraz brać pod uwagę wagę czynu, prawdopodobną karę, która zostałaby nałożona, oraz możliwość wprowadzenia przez państwo łagodniejszych środków przymusu niż przekazanie osoby, której dotyczy nakaz, w szczególności w celu uniknięcia niepotrzebnie długich okresów tymczasowego aresztowania”. W związku z ogólnie sformułowanym art. 597 umowy o handlu i współpracy, który wspomina po prostu o współpracy, która ma być niezbędna i proporcjonalna, można przyjąć, że wskazówki ujęte w analizowanym przepisie dotyczą zarówno etapu wydania, jak i wykonania TCA. W tym kontekście warto wspomnieć, że w praktyce sądów brytyjskich często spotykamy się z badaniem proporcjonalności ENA przy jego wykonaniu, które polega na ważeniu i porównywaniu interesów wymiaru sprawiedliwości państwa wydającego nakaz i interesów osoby poszukiwanej w świetle przysługujących jej praw podstawowych⁹.

nie doprowadzi do zmiany decyzji – wyrok Westminister Magistrates’ Court z 1.02.2022 r. w sprawie Poland v Robert P. (niepublikowany) oraz pismo strony brytyjskiej z 3.02.2022 r.

4 Przykładowo: dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22.10.2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.Urz. UE L 294, s. 1) – dalej dyrektywa 2013/48/UE; dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z 26.10.2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.Urz. UE L 297, s. 1) – dalej dyrektywa 2016/1919; dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9.03.2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 65, s. 1) – dalej dyrektywa 2016/343; dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z 20.10.2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 280, s. 1).

5 Art. 607 umowy o handlu i współpracy wspomina o bezpośrednim przekazywaniu nakazów, a art. 608 ust. 4 o wyjaśnianiu trudności przy przekazywaniu bezpośrednio pomiędzy organami sądowymi.

6 Por. art. 605 umowy o handlu i współpracy.

7 Por. art. 599 umowy o handlu i współpracy.

8 Warto jednak pamiętać, że Wielka Brytania jest stroną Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) – dalej EKPC.

9 Przykładowo: wyrok Westminister Magistrates’ Court z 1.02.2022 r. w sprawie Poland v Robert P., wyrok High Court z 22.07.2020 r. w sprawie Minister Sprawiedliwości i Równości v Rafał Sebastian K., wyrok Westminister Magistrates’ Court z 18.12.2019 r. w sprawie Circuit Court, Krakow, Poland v Jakub Bartłomiej T. – orzeczenia niepublikowane.

Warto zwrócić uwagę, że decyzja ramowa 2002/584/WSiSW nie zawiera tego rodzaju postanowień, aczkolwiek przy jej przyjmowaniu ustawodawca unijny zakładał, że ENA został zaprojektowany w celu zwalczania poważnej przestępczości. Mając w pamięci dużą liczbę europejskich nakazów aresztowania, wydawanych zwłaszcza przez polskie sądy¹⁰, w interesie strony brytyjskiej było wprowadzenie zastrzeżenia skłaniającego państwa do racjonalnego korzystania z podobnego instrumentu współpracy.

Konstrukcja nakazu aresztowania TCA przypomina uproszczone rozwiązania zastosowane w Umowie między Unią Europejską a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii w sprawie procedury przekazywania osób pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej a Islandią i Norwegią¹¹, gdzie system ekstradycji również opiera się na nakazie aresztowania definiowanym jako decyzja sądowa wydana w celu aresztowania i przekazania osoby, której dotyczy nakaz, w celu przeprowadzenia postępowania karnego lub wykonania kary pozbawienia wolności lub środka zabezpieczającego.

3. Podstawy wydania nakazu aresztowania TCA w Polsce

Podobnie jak w przypadku umowy z Norwegią i Islandią, podstawą orzeczenia o wydaniu nakazu aresztowania TCA wraz z odpowiednim formularzem zawierającym wszystkie wymagane informacje są bezpośrednio skuteczne postanowienia umowy o handlu i współpracy. W zakresie nieuregulowanym przez umowę o handlu i współpracy mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania karnego¹² dotyczące ekstradycji, przy czym zgodnie z treścią art. 615 § 2 k.p.k. postanowienia umowy międzynarodowej mają pierwszeństwo w przypadku kolizji z przepisami Kodeksu postępowania karnego.

Pomimo znacznych podobieństw pomiędzy nakazem aresztowania z umowy o handlu i współpracy a europejskim nakazem aresztowania aktualnie brak jest podstaw do stosowania przepisów z rozdziałów 65a i 65b k.p.k., które dotyczą wyłącznie tego ostatniego instrumentu i współpracy w ramach UE. Stan prawny może jednak wkrótce ulec zmianie, ponieważ 4.08.2021 r. Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało projekt ustawy o wykonaniu Umowy o handlu i współpracy między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony, w zakresie współpracy w sprawach karnych¹³. Przedmiotowy projekt proponuje wprowadzenie w art. 1 regulacji zakładającej, że we współpracy w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych z Wielką Brytanią będą miały zastosowanie:

- 1) przepisy umowy o handlu i współpracy,
- 2) odpowiednio przepisy mające zastosowanie w stosunkach z państwami członkowskimi Unii Europejskiej – w zakresie nieuregulowanym w pkt 1.

10 Dopiero na mocy ustawy z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247 ze zm.), która weszła w życie 1.07.2015 r., polski ustawodawca przyjął, że wydanie nakazu jest niedopuszczalne, jeśli nie wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości.

11 Dz.Urz. UE L 292 z 2006 r., s. 2.

12 Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.) – dalej k.p.k.

13 Wersja projektu z 12.01.2022 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/12350554/12811712/12811713/dokument540580.pdf> (dostęp: 26.04.2022 r.).

W uzasadnieniu projektu autorzy podają, że art. 1 pkt 1 projektu ustawy ma charakter informacyjny, wskazując przepisy regulujące dopuszczalność i tryb przeprowadzania ekstradycji do Wielkiej Brytanii. Jednocześnie przepis ten służy usunięciu mogących się pojawić w praktyce wątpliwości odnośnie do tego, czy umowa o handlu i współpracy może być stosowana wprost, co jest niezbędne z uwagi na zasadę pewności prawa¹⁴. Wydaje się, że proponowana regulacja w omawianym zakresie jest zbędna, zwłaszcza jeśli ma mieć jedynie charakter informacyjny¹⁵. Pomimo krótkiego okresu obowiązywania umowy o handlu i współpracy sądy wydały już bezpośrednio na jej podstawie wiele nakazów aresztowania, podobnie jak w przypadku umowy z Norwegią i Islandią. Propagowanie wiedzy o właściwym sposobie stosowania umowy o handlu i współpracy mogłoby zatem przyjąć formę komunikatów Ministerstwa Sprawiedliwości lub szkoleń dla sędziów i prokuratorów.

Odnośnie do proponowanej treści art. 1 pkt 2 projektu ustawy autorzy wyjaśniają, że potwierdza on „prawidłowość dotychczasowej praktyki, zgodnie z którą w postępowaniu w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych na podstawie umów, których stroną jest UE, w braku precyzyjnej regulacji krajowej stosuje się odpowiednio lub w drodze analogii przepisy dotyczące współpracy prawnej w ramach Unii Europejskiej, jeśli jest to niezbędne do zapewnienia rzeczywistej skuteczności danej umowy”¹⁶. Propozycja odpowiedniego zastosowania przepisów z rozdziałów 65a i 65b k.p.k. w przypadku wydania i wykonywania nakazu aresztowania TCA wydaje się ciekawa, aczkolwiek rodzi kilka zasadniczych pytań.

Autorzy projektu nawiązują do prawidłowości dotychczasowej praktyki, aczkolwiek nie podają bliższych szczegółów pozwalających chociażby na wskazanie podstaw prawnych takiej praktyki, co z pewnością ułatwiłoby analizę procesu jej stosowania. Unia Europejska jest stroną m.in. wspomnianej umowy z Norwegią i Islandią oraz bardziej tradycyjnej w treści umowy o ekstradycji między Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki¹⁷. Nie wydaje się, by w praktyce orzeczniczej stosowanie wspomnianych umów odbywało się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów z rozdziałów 65a i 65b k.p.k., ponieważ brak do tego podstawy prawnej.

Pierwsze pytanie, które pojawia się po analizie przedmiotowego projektu, dotyczy jego poprawności z perspektywy prawidłowej techniki legislacyjnej. Można zgodzić się z zastrzeżeniami przedstawionymi przez Rządowe Centrum Legislacji i dotyczącymi potrzeby wprowadzenia odrębnej ustawy – z pewnością lepszym zabiegiem byłoby wprowadzenie odpowiedniej regulacji do Kodeksu postępowania karnego¹⁸. Drugie pytanie dotyczy podstawy różnicowania podobnych w charakterze

14 Por. uzasadnienie projektu ustawy, s. 7.

15 Minister do spraw Unii Europejskiej zwrócił uwagę, że w celu uniknięcia zarzutu dotyczącego wdrożenia przez Polskę bezpośrednio skutecznych postanowień części umowy o handlu i współpracy, dalsze prace nad projektem powinny być poprzedzone konsultacjami z Komisją Europejską, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/12350554/12811712/12811714/dokument542226.pdf> (dostęp: 26.04.2022 r.).

16 Por. uzasadnienie projektu ustawy, s. 7.

17 Dz.Urz. WE L 181 z 2003 r., s. 27.

18 Rządowe Centrum Legislacji w piśmie z 2.02.2022 r. zwróciło uwagę, że lepszym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie zmian do Kodeksu postępowania karnego w miejsce przyjęcia odrębnej ustawy, jak proponuje Ministerstwo Sprawiedliwości, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/12350554/12811712/12811714/dokument542224.pdf> (dostęp: 26.04.2022 r.).

umów międzynarodowych: dlaczego odpowiednie stosowanie rozdziałów 65a i 65b k.p.k. nie mogłoby dotyczyć również nakazów aresztowania funkcjonujących w ramach umowy z Norwegią i Islandią? Trzecie pytanie odnosi się do zakresu takiego odesłania – jak autorzy projektu zwrócili uwagę, tytuł VII części trzeciej umowy o handlu i współpracy niemal kopiuje rozwiązania z decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, natomiast polski ustawodawca – podobnie jak to się dzieje w innych państwach członkowskich – w procesie implementacji prawa unijnego niejednokrotnie przepisuje rozwiązania z aktów unijnych. Mając na uwadze dużą popularność wykładni językowej w Polsce, można się obawiać, że pewne różnice sformułowań w treści postanowień umowy o handlu i współpracy w porównaniu z przepisami Kodeksu postępowania karnego mogą doprowadzić do wątpliwości w praktyce.

Podsumowując, propozycja odesłania do odpowiedniego stosowania – w części dotyczącej nakazu aresztowania TCA – przepisów z rozdziałów 65a i 65b k.p.k. wydaje się pomocna, zważywszy na pewną ustaloną praktykę współpracy pomiędzy stronami, ale wymaga przemyślenia z perspektywy najtrafniejszej techniki legislacyjnej.

Warunki formalne do wydania nakazu aresztowania TCA zostały określone, podobnie jak w przypadku ENA, zgodnie z treścią art. 599 umowy o handlu i współpracy „nakaz aresztowania może zostać wydany w przypadku czynów, które w prawie państwa wydającego nakaz zagrożone są karą pozbawienia wolności lub środkiem zabezpieczającym o maksymalnym wymiarze co najmniej 12 miesięcy, lub w przypadku, gdy wydano wyrok lub zastosowano środek zabezpieczający o wymiarze co najmniej czterech miesięcy”.

Polska złożyła oświadczenie, z którego wynika, że organem właściwym do wydania nakazu aresztowania jest sąd okręgowy „mający właściwość terytorialną”. Wydaje się, że zostało zachowane rozwiązanie funkcjonujące przy europejskim nakazie aresztowania, zakładające konieczność zwracania się z wnioskiem przez sądy rejonowe i prokuratora o wydanie nakazu aresztowania TCA. Można zwrócić uwagę na pewną niekonsekwencję dotyczącą kompetencji sądów rejonowych – mogą one samodzielnie występować z wnioskiem o ekstradycję, lecz nie mogą wydać ani nakazów aresztowania TCA, ani europejskich nakazów aresztowania, pomimo tego że te dwa ostatnie instrumenty mają charakter uproszczony. Zachowanie takiego układu kompetencji niestety skutkuje utrzymaniem obserwowanych w praktyce dysfunkcji, które są pochodną ścisłego związania krajowej podstawy nakazu z jego wykonalnością i ważnością¹⁹. Podział kompetencji będzie nadal przyczyniał się do dodatkowych nakładów pracy, np. pytania strony brytyjskiej dotyczące wyroków wydanych przez sądy rejonowe będą nadal odsyłane do wnioskodawcy, który po przygotowaniu odpowiedzi będzie musiał je odesłać do sądu okręgowego prowadzącego bezpośrednio korespondencję ze stroną brytyjską.

19 Przykładowo decyzje sądów rejonowych w zakresie wykonalności kar objętych ENA mogą powodować utratę statusu „wykonalności” przez wyrok, jeśli osobie poszukiwanej odroczone wykonanie kary, a wydanie wyroku łącznego może doprowadzić do konieczności wycofania lub modyfikacji ENA. W przypadku gdy decyzje wnioskodawcy zapadają przed zatrzymaniem osoby poszukiwanej, to wiążą się jedynie ze zmianą lub wycofaniem ENA, jeśli jednak zostaną przyjęte już w trakcie trwania procedury wykonania ENA po zatrzymaniu osoby poszukiwanej w innym państwie członkowskim UE, mogą doprowadzić do uznania ENA za nieskuteczne, a przy stosowaniu aresztu ekstradycyjnego również do roszczeń odszkodowawczych.

4. Relacja pomiędzy ENA i nakazem aresztowania TCA

W przypadku uzyskania informacji, że osoba poszukiwana przebywa na terytorium Wielkiej Brytanii i innego państwa członkowskiego (najczęściej Irlandii), skuteczne będzie skorzystanie z dwóch dostępnych instrumentów współpracy – ENA i nakazu aresztowania TCA, aby rozpocząć poszukiwania na terytorium obu państw.

Umowa o handlu i współpracy zawiera również stosowne regulacje dotyczące przepisów intertemporalnych dotyczących postępowania z europejskimi nakazami aresztowania, które wcześniej zostały wysłane do strony brytyjskiej. W przypadku gdy osoba poszukiwana została zatrzymana na terytorium Wielkiej Brytanii przed 1.01.2021 r., strona brytyjska zobowiązała się do wykonania ENA zgodnie z poprzednio obowiązującymi regulacjami stanowiącymi implementację decyzji ramowej 2002/584/WSiSW. Zatrzymanie osoby poszukiwanej po 1.01.2021 r. wiąże się z koniecznością wdrożenia nowego instrumentu współpracy, jakim jest nakaz aresztowania TCA, i strona brytyjska zwykle wnioskuje o przesłanie formularza właściwego dla nakazu aresztowania TCA, który pozwoli podjąć decyzję o przekazaniu poszukiwanego, aczkolwiek w praktyce zdarza się i w takim wypadku realizacja przekazania na podstawie wydanego wcześniej ENA.

Co do zasady „stare” ENA, wydane przed brexitem i adresowane do strony brytyjskiej, obowiązują i wymagają zastąpienia nakazem aresztowania TCA dopiero po zatrzymaniu na terytorium Wielkiej Brytanii. Europejskie nakazy aresztowania zarejestrowane w Systemie Informacji Schengen pozostają również w obrocie na terytorium całej UE.

5. Przesłanie nakazu aresztowania TCA do strony brytyjskiej

Umowa o handlu i współpracy nie przewiduje wykorzystania Systemu Informacji Schengen dla potrzeb realizacji nakazu aresztowania TCA. W przypadku gdy sąd okręgowy dysponuje adresem osoby poszukiwanej, powinien przesłać formularz nakazu aresztowania do organu centralnego wskazanego przez stronę brytyjską – National Crime Agency z prośbą o zatrzymanie²⁰. Formularz nakazu aresztowania TCA można również przekazać za pośrednictwem Interpolu. Jeśli informacje dostarczone sądowi okręgowemu przez wnioskodawcę²¹ lub Policję pozwalają jedynie na ustalenie, że osoba poszukiwana przebywa na terytorium Wielkiej Brytanii – formularzowi nakazu aresztowania TCA powinna towarzyszyć prośba o sprawdzenie poszukiwanego w bazach krajowych i w razie pozytywnego rezultatu poszukiwań o zatrzymanie. Jeśli wynik poszukiwań w brytyjskich bazach będzie negatywny, sąd okręgowy może się zwrócić do Krajowego Biura Interpolu w Warszawie z wnioskiem o wysłanie czerwonej dyfuzji do Interpolu.

6. Obywatelstwo państwa wykonującego nakaz aresztowania TCA

Zgodnie z powiadomieniem złożonym przez stronę polską organami właściwymi do wykonania nakazu aresztowania TCA są „sądy okręgowe właściwe terytorialnie, jednak w przypadku

20 Por. art. 607 umowy o handlu i współpracy.

21 Sądy rejonowe lub prokuratorzy.

nakazów aresztowania wydanych przez Zjednoczone Królestwo właściwy jest prokurator okręgowy właściwy terytorialnie”. Treść powiadomienia może budzić wątpliwości co do rodzaju nakazów i organu wykonującego, aczkolwiek wydaje się, że to sąd okręgowy będzie rozstrzygał w przedmiocie wykonania, a prokurator będzie jak do tej pory „reprezentował” stronę brytyjską, składając do właściwego sądu wnioski o wykonanie nakazu aresztowania TCA. Polska wskazała również jako organ centralny Prokuraturę Krajową.

W świetle art. 603 ust. 1 umowy o handlu i współpracy obywatelstwo państwa wykonującego nakaz aresztowania TCA co do zasady nie stanowi podstawy odmowy wykonania. Strony umowy mogą jednak powiadomić Specjalny Komitet ds. Współpracy Organów Ścigania i Wymiaru Sprawiedliwości, że ich obywatele nie będą przekazywani lub że zezwolenie na ich przekazanie będzie udzielane wyłącznie po spełnieniu określonych warunków²². Polska złożyła zastrzeżenie, że nie wydaje polskich obywateli²³, a wspomniany projekt ustawy dotyczący wykonania umowy o handlu i współpracy dostosowuje polskie prawo do wymogów wynikających z art. 55 Konstytucji RP²⁴.

Zgodnie z treścią art. 2 ust. 1 projektu ustawy przekazanie obywatela polskiego do Wielkiej Brytanii możliwe jest na podstawie nakazu aresztowania, o którym mowa w umowie o handlu i współpracy. Natomiast stosownie do treści art. 2 ust. 2 analizowanego projektu ustawy przekazanie obywatela polskiego może nastąpić pod warunkiem, że czyn, którego nakaz dotyczy, nie został popełniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ani na polskim statku wodnym lub powietrznym oraz stanowił przestępstwo według prawa Rzeczypospolitej Polskiej lub stanowiłby przestępstwo według prawa Rzeczypospolitej Polskiej w razie popełnienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zarówno w czasie jego popełnienia, jak i w chwili wplynięcia nakazu. Proponowane warunki przekazania polskiego obywatela są zgodne z art. 55 Konstytucji RP i podobnie sformułowane jak treść art. 607p § 2 k.p.k. dotyczącego obligatoryjnej podstawy odmowy wykonania ENA.

Na marginesie można podnieść, że warunki przekazania polskiego obywatela niejednokrotnie prowadziły do odmowy wykonania ENA i do przejęcia ścigania, pomimo że większość dowodów znajdowała się na terytorium innego państwa członkowskiego lub sprawa dotyczyła tzw. przestępstw transgranicznych w obszarze przemytu środków odurzających, z których część była realizowana na terytorium Polski. Podobnie w przypadku tzw. oszustw na wnuczka okoliczność wykonywania połączeń telefonicznych przez osoby poszukiwane z terytorium Polski skutkowałą decyzjami o odmowie wykonania europejskiego nakazu aresztowania na podstawie art. 607p § 2 k.p.k.

W przypadku odmowy wykonania nakazu aresztowania TCA z powodu posiadania przez poszukiwanego obywatelstwa państwa wykonującego nakaz, zgodnie z treścią art. 603 ust. 3 umowy o handlu i współpracy państwo wykonania powinno

rozważyć „wszczęcie postępowania przeciwko swojemu obywatelowi, które jest współmierne do przedmiotu nakazu aresztowania, mając na uwadze opinię państwa wydającego”. Takie rozwiązanie ma na celu uniknięcie sytuacji, w której odmowa realizacji nakazu aresztowania TCA prowadziła do bezkarności osoby poszukiwanej, aczkolwiek wydaje się, że z treści analizowanego przepisu nie wynika zobowiązanie do rozważenia wszczęcia postępowania karnego. Wydaje się, że w przypadku Polski jurysdykcja krajowych organów ścigania nie będzie budzić wątpliwości, jeśli odmowa zostanie ograniczona do czynów popełnionych na terytorium naszego kraju.

Strony umowy o handlu i współpracy przewidziały dodatkowo pewne uprawnienia dla pokrzywdzonych – w przypadku odmowy wszczęcia takiego postępowania „współmiernego do przedmiotu nakazu aresztowania TCA” ofiara przestępstwa powinna być zawiadomiona o treści takiej decyzji. Wydaje się, że treść art. 603 ust. 3 umowy o handlu i współpracy zobowiązuje organ sądowy podejmujący decyzję w przedmiocie wykonania nakazu aresztowania TCA do podjęcia decyzji w przedmiocie wszczęcia lub odmowy wszczęcia współmiernego postępowania. W przypadku Polski decyzja o wszczęciu postępowania karnego nie należy do kompetencji sądów okręgowych – organów decydujących w przedmiocie wykonania nakazu aresztowania TCA, a zatem wydaje się, że sprawa w tym zakresie powinna być przekazana przez sąd do właściwej prokuratury. Ewentualne środki odwoławcze od decyzji w przedmiocie odmowy wszczęcia postępowania przysługiwałyby pokrzywdzonym zgodnie z przepisami krajowymi państwa wykonania nakazu aresztowania TCA.

Obywatelstwo państwa wykonania nakazu aresztowania TCA stanowi również jedną z przesłanek upoważniających do żądania określonych gwarancji od państwa wydania nakazu aresztowania TCA. Zgodnie z treścią art. 604 lit. b umowy o handlu i współpracy wprowadzono tzw. zastrzeżenie przekazania „zwrotnego” osoby poszukiwanej, która ma obywatelstwo państwa wykonującego nakaz aresztowania TCA. W przypadku gdy wydanie polskiego obywatela będzie zgodne z art. 55 Konstytucji RP – zakładając planowaną zmianę zastrzeżenia dotyczącego obywatelstwa wynikającą z projektu ustawy – przekazanie takiej osoby poszukiwanej może podlegać warunkowi, zgodnie z którym – po jej wysłuchaniu – zostanie ona odesłana do Polski w celu odbycia kary pozbawienia wolności lub wykonania środka zabezpieczającego, orzeczonych w Wielkiej Brytanii. Instytucja przekazania „zwrotnego” funkcjonuje w ramach współpracy opartej na europejskim nakazie aresztowania i ma swoje podstawy w prawie polskim w art. 607t § 1 k.p.k. Możliwość zastrzeżenia przekazania „zwrotnego” pojawia się w przypadku, gdy poszukiwania są prowadzone w celu przeprowadzenia postępowania karnego. Wydaje się, że zastrzeżenie takie powinno zostać ujęte w postanowieniu w przedmiocie wykonania nakazu aresztowania TCA, po wysłuchaniu osoby poszukiwanej. Zastrzeżenie nie jest obowiązkowe i zależy od stanowiska zajętego przez osobę poszukiwaną. Przekazanie „zwrotne” stanowi gwarancję dla obywatela polskiego odbywania kary lub wykonania środka zabezpieczającego na terenie Polski. Warto jednak pamiętać, że wielu poszukiwanych nie jest zainteresowanych powrotem do Polski w celu odbywania kary, głównie z powodu przeniesienia swojego centrum życiowego na terytorium innego państwa członkowskiego lub mając na względzie lepsze warunki w zakładach karnych. Pominięcie zastrzeżenia dotyczącego przekazania

22 Powiadomienie, które Unia Europejska składa zgodnie z Umową o handlu i współpracy między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony (2021/C 117 I/01) (Dz.Urz. UE C 117 z 2021 r., s. 1).

23 Zastrzeżenie o zakazie wydawania polskich obywateli ma być zmienione na wydawanie pod pewnymi warunkami, zgodnie z projektem omawianej ustawy.

24 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) – dalej Konstytucja RP.

„zwrotnego” nie determinuje jednak miejsca odbywania kary pozbawienia wolności, zwłaszcza gdy osoba poszukiwana nie jest w stanie udowodnić ścisłych związków ekonomicznych i rodzinnych z państwem wydania nakazu aresztowania²⁵ – europejskiego lub TCA. Dotychczasowa praktyka wskazuje, że państwa chętnie korzystają z instytucji przekazania wykonania kary pozbawienia wolności, zwłaszcza że przekazanie wykonania kary pozbawienia wolności nie wymaga zgody skazanego, jeśli jest obywatelem polskim i posiada stałe lub czasowe miejsce pobytu na terytorium Polski lub została wobec niego wydana decyzja o wydaleniu lub deportacji na terytorium Polski²⁶. Niestety, umowa o handlu i współpracy nie reguluje odrębnie zasad przekazywania kar i wydaje się, że pomiędzy Polską a Wielką Brytanią będzie miała zastosowanie Konwencja o przekazywaniu osób skazanych, sporządzona w Strasburgu 21.03.1983 r.²⁷

Co ciekawe, art. 604 lit. c umowy o handlu i współpracy przewiduje możliwość uzależnienia wykonania nakazu aresztowania TCA od uzyskania gwarancji w zakresie przestrzegania praw podstawowych. Zgodnie z treścią powołanego przepisu, „jeżeli istnieją istotne podstawy, by sądzić, że występuje rzeczywiste ryzyko dla ochrony praw podstawowych osoby, której dotyczy nakaz, organ sądowy [...] może w stosownych przypadkach wymagać dodatkowych gwarancji dotyczących traktowania osoby, której dotyczy nakaz, po jej przekazaniu”. Wydaje się, że analizowana regulacja może uwzględniać istniejącą już praktykę w ramach wykonywania ENA, która dotyczy gwarancji w zakresie warunków pobytu w zakładzie karnym²⁸. Organy sądowe wykonujące europejskie nakazy aresztowania wydane przez polskie sądy niejednokrotnie proszą o informacje dotyczące możliwości leczenia i rehabilitacji w zakładzie karnym, dostępności określonych leków i urządzeń medycznych, warunków sanitarnych i lokalowych. Po konsultacji z Centralnym Zarządem Służby Więziennej sądy polskie mogą udzielić konkretnych informacji, które następnie mają istotny wpływ na decyzję o przekazaniu osoby poszukiwanej do Polski. Problemem pozostaje fakt, że polskie sądy są odpowiedzialne za udzielanie informacji zagranicznym organom sądowym w ramach współpracy dotyczącej ENA, ale to w gestii Centralnego Zarządu Służby Więziennej i w ramach obowiązującego prawa krajowego pozostaje organizacja warunków odbywania kary. Jeśli polski sąd nie może przekazać gwarancji dotyczących

spełnienia określonych wymogów²⁹ wskazanych przez organ sądowy wykonujący ENA, może dojść do odmowy przekazania osoby poszukiwanej. W praktyce, przy takiej odmowie sądy innych państw członkowskich UE powoływały się na naruszenie praw podstawowych. Natomiast w przypadku przekazania osoby poszukiwanej zdarza się, że państwo wykonania ENA monitoruje już po przekazaniu sposób realizacji deklarowanych przez polską stronę warunków odbywania kary.

7. Prawa procesowe osoby poszukiwanej, której dotyczy nakaz aresztowania TCA

Rozwiązania prawne dotyczące praw procesowych przysługujących osobie poszukiwanej były zapewne wzorowane na decyzji ramowej 2002/584/WSiSW i odzwierciedlają wymogi wynikające z prawa do rzetelnego procesu. Z uwagi na fakt, że nakaz aresztowania TCA funkcjonuje w relacjach z państwem spoza UE, standardy dotyczące praw procesowych mogą być zróżnicowane w obszarze nieuregulowanym przez samą umowę o handlu i współpracy. W przypadku współpracy dotyczącej ENA prawa procesowe osób poszukiwanych zostały dosyć szczegółowo zharmonizowane w drodze przyjęcia dyrektyw, o których wspomniano na początku niniejszego artykułu, a wykorzystanie procedury pytań prejudycjalnych pozwala na jednolitą wykładnię implementowanych przepisów prawa unijnego. Natomiast w odniesieniu do umowy o handlu i współpracy wydaje się, że minimalny poziom ochrony jest określony w odniesieniu do Powszechnej deklaracji praw człowieka³⁰ oraz EKPC³¹, które zawierają postanowienia na tyle ogólne, że nawet przy uwzględnieniu bogatego orzecznictwa Trybunału w Strasburgu współdziałające strony mogą zachować odrębne rozwiązania prawne.

Osoba poszukiwana ma prawo do informacji o treści nakazu aresztowania TCA oraz o możliwości wyrażenia zgody na przekazanie³². W przypadku aresztowania osoba poszukiwana ma prawo do tego, aby o jej aresztowaniu zostały bez zbędnej zwłoki poinformowane organy konsularne państwa, i ma prawo do kontaktu z przedstawicielem takich organów³³. Jeśli osoba poszukiwana nie wyraża zgody na przekazanie, to ma prawo do bycia przesłuchaną przez organ sądowy państwa wykonującego nakaz aresztowania TCA zgodnie z obowiązującymi w tym państwie przepisami³⁴.

Osoba poszukiwana, która nie włada językiem postępowania dotyczącego nakazu aresztowania TCA, ma prawo do korzystania z pomocy tłumacza oraz do otrzymania tłumaczenia pisemnego w języku ojczystym lub w jakimkolwiek innym języku, w którym mówi lub który rozumie, zgodnie z prawem krajowym państwa wykonującego nakaz³⁵. Umowa o handlu

25 Na tle postanowień decyzji ramowej 2002/584/WSiSW TS wyjaśnił, że sąd powinien zwrócić uwagę na długość, charakter i warunki pobytu osoby poszukiwanej, a także więzi rodzinne i ekonomiczne, które utrzymuje ona z państwem członkowskim wykonania ENA. O centrum życiowym nie świadczy okoliczność, że osoba poszukiwana przebywa od lat na terytorium danego państwa z uwagi na odbywanie kary pozbawienia wolności. Por. wyrok TS z 17.07.2008 r., C-66/08, Szymon Kozłowski, EU:C:2008:437.

26 Por. art. 611tk § 1 pkt 3 lit. a i b k.p.k.

27 Dz.U. z 1995 r. Nr 51, poz. 279 ze zm.

28 W obszarze współpracy opartej na ekstradycji można zwrócić uwagę na zastrzeżenie zawarte w postanowieniu SO w Krakowie z 20.01.2016 r. w sprawie III Kop 89/14 (niepublikowane), dotyczące zakazu wykorzystania dowodów zebranych w sposób naruszający gwarancje wynikające z prawa do rzetelnego procesu. Stany Zjednoczone złożyły wniosek o ekstradycję obywatela polskiego i jednocześnie przedstawiciele ich organów ścigania przybyli do Polski, gdzie bez współpracy z polskimi organami ścigania wezwali osobę poszukiwaną celem jej przesłuchania i pobrania próbek DNA. Sąd stwierdził, że ekstradycja jest dopuszczalna pod warunkiem pominięcia dowodów zebranych na terytorium Polski, a Stany Zjednoczone przekazały gwarancję przestrzegania warunku ekstradycji.

29 W niektórych wypadkach są to bardzo precyzyjne wymogi odpowiadające określonemu schorzeniu lub sytuacji zdrowotnej osoby poszukiwanej.

30 <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>.

31 Por. art. 524 umowy o handlu i współpracy.

32 Art. 609 ust. 1 umowy o handlu i współpracy.

33 Art. 609 ust. 5 umowy o handlu i współpracy.

34 Art. 612 umowy o handlu i współpracy.

35 Por. art. 609 ust. 2 umowy o handlu i współpracy, który wspomina, że chodzi o osobę, która „zostaje aresztowana w celu wykonania nakazu aresztowania” – wydaje się jednak, że aresztowanie należy rozumieć w tym kontekście po prostu jako zatrzymanie w celu realizacji nakazu aresztowania TCA, a nie jako środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Trudno przyjąć, by prawo do tłumaczenia przysługiwało jedynie osobie pozbawionej wolności.

i współpracy nie precyzuje zakresu dokumentów, które będą podlegały tłumaczeniu na język zrozumiały dla osoby poszukiwanej. Odesłanie do prawa krajowego sprawia, że w przypadku Polski zastosowanie będą miały stosowne przepisy Kodeksu postępowania karnego³⁶.

Osoba poszukiwana ma również prawo do pomocy obrońcy zgodnie z prawem krajowym państwa wykonującego nakaz aresztowania TCA. Dodatkowo, organ sądowy wykonujący nakaz aresztowania TCA ma obowiązek poinformowania o prawie do wyznaczenia obrońcy w państwie wydającym nakaz aresztowania TCA w celu udzielenia pomocy obrońcy w państwie wykonującym nakaz w postępowaniu dotyczącym nakazu aresztowania TCA³⁷. Koncepcja współpracy dwóch obrońców – w państwie wydającym i wykonującym nakaz aresztowania TCA jest wyraźnie inspirowana rozwiązaniami przyjętymi w art. 10 dyrektywy 2013/48/UE³⁸, który nie został poprawnie implementowany do Kodeksu postępowania karnego i wymaga bezpośredniego zastosowania przez sądy polskie. Osoba poszukiwana ma prawo wyznaczyć obrońcę z wyboru lub ubiegać się o wyznaczenie jej obrońcy z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny³⁹. Działając bezpośrednio na podstawie art. 609 ust. 4 umowy o handlu i współpracy, sąd powinien poinformować osobę poszukiwaną o prawie do wyznaczenia obrońcy w Wielkiej Brytanii dla celów postępowania w przedmiocie wykonania nakazu aresztowania TCA. Dotychczasowa praktyka na gruncie ENA dowiodła, że współpraca obrońców z dwóch zainteresowanych państw jest skuteczna w przypadku, gdy osoba poszukiwana samodzielnie wyznaczy obrońcę w państwie, które wnioskuje o przekazanie. Krótkie terminy wykonania ENA sprawiają, że przekazana przez polski sąd informacja zawierająca prośbę osoby poszukiwanej o pomoc w ustanowieniu obrońcy lub nawet o wyznaczenie obrońcy z urzędu najczęściej nie doprowadza do jego ustanowienia przed uprawomocnieniem się postanowienia w przedmiocie wykonania ENA⁴⁰.

8. Wyroki *in absentia* jako podstawa do odmowy wykonania nakazu aresztowania TCA

Podstawy odmowy wykonania nakazu aresztowania TCA są wzorowane na rozwiązaniach przyjętych w decyzji ramowej 2002/584/WSiSW i ujęte w art. 600–601 umowy o handlu i współpracy. Wśród fakultatywnych podstaw odmowy wykonania nakazu aresztowania TCA strony zachowały przypadek, w którym nakaz aresztowania TCA został wydany w celu wykonania kary pozbawienia wolności, a osoba poszukiwana „nie stawiła się osobiście na rozprawie, w wyniku której wydano orzeczenie”⁴¹. Polskie rozwiązania prawne dotyczące obecności oskarżonych na rozprawach oraz dopuszczalności wydawania

wyroków pod ich nieobecność mają pewien wpływ na skuteczność europejskich nakazów aresztowania i wydaje się, że podobne problemy mogą się pojawić w obszarze współpracy dotyczącej nakazów aresztowania TCA, ponieważ art. 601 ust. 1 lit. i umowy o handlu i współpracy definiuje prawo do udziału w rozprawie, podobnie jak decyzja ramowa 2002/584/WSiSW⁴² i dyrektywa 2016/343⁴³. Organ wykonujący nakaz aresztowania TCA nie może odmówić przekazania osoby poszukiwanej w celu wykonania kary pozbawienia wolności orzeczonej pod jej nieobecność, m.in. jeśli osoba poszukiwana została wezwana osobiście i poinformowana o terminie i miejscu rozprawy, w wyniku której wydano orzeczenie lub inną drogą rzeczywiście otrzymała „urzędową informację o wyznaczonym terminie i miejscu rozprawy w sposób pozwalający jednoznacznie stwierdzić, że osoba ta wiedziała o terminie i miejscu wyznaczonej rozprawy oraz została poinformowana, że orzeczenie może zostać wydane, jeżeli nie stawi się na rozprawie”.

Zgodnie z treścią art. 374 § 1 i 1a k.p.k. oskarżony ma prawo brać udział w rozprawie, a jeśli zarzucono mu popełnienie zbrodni, jego obecność jest obowiązkowa podczas przedstawienia zarzutów i przesłuchania. Dodatkowo sąd może uznać obecność oskarżonego za obowiązkową. Aby oskarżony mógł zrealizować prawo do udziału w procesie, powinien zostać zawiadomiony o terminie i miejscu rozprawy. W wysłanym zawiadomieniu należy oznaczyć sąd oraz podać, „w jakiej sprawie, w jakim charakterze, miejscu i czasie ma się stawić adresat i czy jego stawiennictwo jest obowiązkowe, a także uprzedzić o skutkach niestawiennictwa”⁴⁴. Zawiadomienie powinno być doręczone osobiście oskarżonemu, aczkolwiek w przypadku jego chwilowej nieobecności dokument można przekazać dorosłemu domownikowi. W razie nieobecności dorosłego domownika zawiadomienie można pozostawić w administracji domu, dozorczy lub sołtysowi, jeśli podejmą się przekazania korespondencji sądowej. Doręczenie za pośrednictwem wymienionych osób nie dotyczy zawiadomienia lub wezwania na termin pierwszej rozprawy głównej, zawiadomienia o terminie posiedzenia w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania karnego, skazania bez rozprawy, uzupełnienia wyroku lub doręczenia wyroku nakazowego⁴⁵.

Jeśli zawiadomienia nie można przekazać osobiście oskarżonemu lub innym, wymienionym powyżej osobom, pismo przesłane za pośrednictwem operatora pocztowego pozostawia się w najbliższej placówce pocztowej, „umieszczając zawiadomienie w skrzynce do doręczania korespondencji bądź na drzwiach mieszkania adresata lub w innym widocznym miejscu ze wskazaniem, gdzie i kiedy pismo pozostawiono oraz że należy je odebrać w ciągu siedmiu dni; w razie bezskutecznego upływu tego terminu, należy czynność zawiadomienia powtórzyć jeden raz. W razie dokonania tych czynności pismo uznaje się za doręczone”⁴⁶. Podobnie, gdy oskarżony nie podał nowego adresu dla doręczeń w Polsce lub za granicą lub nie przebywa pod podanym adresem, również z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie zawiadomienie lub wezwanie wysłane na podany przez oskarżonego adres lub na ostatni znany adres w kraju uważa się

36 Por. art. 72 k.p.k.

37 Podobnie jak w przypadku ENA, prawo wyznaczenia obrońcy w państwie wydającym nakaz aresztowania TCA nie ma wpływu na termin przekazania z art. 621 umowy o handlu i współpracy.

38 Prawo do żądania obrońcy z urzędu zostało natomiast uregulowane w dyrektywie 2016/1919.

39 Por. art. 78 k.p.k. w zw. z art. 609 ust. 4 umowy o handlu i współpracy.

40 Zgodnie z treścią art. 10 ust. 6 dyrektywy 2013/48/UE prawo osoby poszukiwanej do ustanowienia adwokata w państwie wydającym ENA pozostaje bez uszczerbku dla terminów wykonania nakazu.

41 Art. 601 ust. 1 lit. i umowy o handlu i współpracy.

42 Art. 4a ust. 1 lit. a pkt (i) decyzji ramowej 2009/854/WSiSW.

43 Art. 8 dyrektywy 2016/343.

44 Por. art. 129 § 1 i 2 k.p.k.

45 Por. art. 132 k.p.k.

46 Art. 133 § 1 i 2 k.p.k.

za skutecznie doręczone⁴⁷. Wyroki wydane pod nieobecność oskarżonych, prawidłowo zawiadomionych zgodnie z regulami przedstawionymi w rozdziale 15 k.p.k., mogą być wzruszone za pomocą zwykłego środka odwoławczego w postaci apelacji, w ramach którego nie przysługuje oskarżonemu prawo do żądania przeprowadzenia postępowania sądowego od nowa w jego obecności.

Polskie rozwiązania prawne dotyczące doręczania zawiadomień i wezwań mają na celu usprawnienie przebiegu postępowania karnego i uwzględniają potrzeby wymiaru sprawiedliwości. Dotychczasowa praktyka sądów polskich wykazała, że oskarżeni bardzo często lekceważyli wezwania na rozprawy, nie odbierali korespondencji kierowanej pod podany adres lub nie informowali sądu o nowym miejscu zamieszkania, prowadząc do przewłoki postępowań karnych. Obecnie oskarżeni już na etapie postępowania przygotowawczego oraz po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu są pouczani o wszystkich obowiązkach dotyczących korespondencji z sądem oraz o konsekwencjach wynikających z możliwości uznania pisma sądowego za doręczone.

Z perspektywy prawa unijnego pojawia się jednak pytanie o zgodność polskiej regulacji z wymogami wynikającymi z art. 8 dyrektywy 2016/343, których spełnienie uniemożliwia organom sądowym innych państw członkowskich odmowę przekazania osoby poszukiwanej w celu wykonania kary orzeczonej wyrokiem wydanym pod jej nieobecność. W wyroku w sprawie C-108/16 PPU, Dworzecki⁴⁸, Trybunał uznał, że pojęcie osobistego wezwania, jak również wyrażenie „inną drogą rzeczywiście otrzymała urzędową informację o wyznaczonym terminie i miejscu rozprawy w sposób jednoznacznie pozwalający stwierdzić, że wiedziała o wyznaczonej rozprawie” zawarte w art. 4a ust. 1 lit. a ppkt (i) decyzji ramowej 2009/854/WSiSW, stanowią autonomiczne pojęcia prawa Unii i należy je interpretować jednolicie w całej UE. W rozpoznawanej sprawie zawiadomienie o rozprawie nie zostało doręczone osobiście oskarżonemu, lecz przekazane do rąk dorosłego domownika. Sąd polski, który wydał europejski nakaz aresztowania, w celu wykonania wyroku umieścił w odpowiedniej rubryce formularza informację, że skazany nie został osobiście wezwany, lecz „inną drogą” otrzymał wiadomość o miejscu i terminie rozprawy, ponieważ zawiadomienie zostało przekazane dorosłemu domownikowi. Sąd holenderski powziął jednak wątpliwość, czy doręczenie do rąk dorosłego domownika można uznać za spełnienie wymogu prawidłowego doręczenia „inną drogą” i zwrócił się z pytaniem prejudycjalnym. Trybunał wyjaśnił, że „art. 4a ust. 1 lit. a ppkt (i) decyzji ramowej 2002/584 należy interpretować w ten sposób, że wezwanie, które nie zostało przekazane bezpośrednio zainteresowanemu, ale zostało doręczone na jego adres dorosłemu domownikowi, który podjął się oddać wezwanie zainteresowanemu, przy czym europejski nakaz aresztowania nie pozwala na ustalenie, czy i – w stosownym przypadku – kiedy domownik rzeczywiście oddał to wezwanie zainteresowanemu, nie spełnia samo w sobie wymogów ustanowionych w tym przepisie”⁴⁹.

Wyrok w sprawie C-108/16 PPU, Dworzecki, nie zakwestionował polskich regulacji dotyczących doręczania korespondencji

za pośrednictwem dorosłych domowników, lecz wprowadził wymóg przedstawienia w formularzu ENA informacji potwierdzających przekazanie korespondencji, jeśli polski sąd chciałby uniknąć odmowy przekazania osoby poszukiwanej z powodu wydania wyroku pod nieobecność oskarżonego. Po wydaniu wyroku w sprawie C-108/16 PPU, Dworzecki, polskie sądy przedstawiają w formularzu ENA informacje dodatkowe dotyczące skuteczności doręczenia, np. oświadczenia dorosłych domowników o przekazaniu zawiadomienia do rąk adresata. W razie pojawienia się wątpliwości dodatkowe informacje mogą być przekazane organowi sądowemu wykonującemu ENA na etapie rozstrzygnięcia w przedmiocie przekazania osoby poszukiwanej. Wydaje się, że w przypadku przygotowywania formularzy nakazów aresztowania TCA należałoby zachować podobną praktykę.

Następnie w wyroku w sprawie C-270/17, Tupikas⁵⁰, Trybunał zinterpretował pojęcie „rozprawy, w wyniku której wydano orzeczenie”, w kontekście obowiązku prawidłowego zawiadomienia oskarżonego i zapewnienia mu prawa do udziału w czynnościach procesowych. Trybunał uznał, że w przypadku dwuinstancyjnego postępowania karnego pojęcie „rozprawy, w wyniku której wydano orzeczenie”, w rozumieniu art. 4a ust. 1 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, dotyczy tylko drugiej instancji postępowania, która zakończyła się wydaniem orzeczenia prawomocnie rozstrzygającego kwestię winy oraz kary pozbawienia wolności, po przeprowadzeniu ponownego badania sprawy pod względem merytorycznym zarówno co do faktów, jak i co do prawa⁵¹. Trybunał wyraził opinię, że nawet jeśli prawo do obrony nie było w pełni przestrzegane w pierwszej instancji, można to skutecznie naprawić w toku postępowania w drugiej instancji, pod warunkiem że zapewnia ona przestrzeganie wszystkich gwarancji w zakresie wymogów rzetelnego procesu⁵². Mając na względzie wnioski płynące z przedstawionego wyroku w sprawie C-270/17, Tupikas, należy pamiętać o przedstawieniu informacji dotyczących obecności oskarżonego na rozprawie apelacyjnej, jeśli wyrok stanowiący podstawę do wydania ENA był przedmiotem postępowania w drugiej instancji. Praktyka państw członkowskich UE dowodzi, że niektóre z nich przywiązują dużą wagę do prawa obecności na rozprawie i żądają dodatkowych, szczegółowych informacji dotyczących obecności osoby poszukiwanej na rozprawach w obu instancjach. Podobne pytania są kierowane również przez sądy brytyjskie, co oznacza, że również w przypadku wykonywania nakazów aresztowania TCA informacje dotyczące obecności osoby poszukiwanej oraz jej prawidłowe zawiadomienie o terminie rozprawy mogą mieć kluczowe znaczenie dla procesu przekazania.

W odniesieniu do rozprawy apelacyjnej warto zwrócić uwagę na brzmienie art. 451 k.p.k., zgodnie z którym sąd może zrezygnować z zarządzenia sprowadzenia oskarżonego pozbawionego wolności, jeśli uzna za wystarczającą obecność obrońcy. Zgodnie z treścią art. 601 ust. 1 lit. i ppkt (ii) umowy o handlu i współpracy strony nie mogą odmówić wykonania nakazu aresztowania TCA odnoszącego się do wyroku wydanego pod nieobecność oskarżonego, jeśli wiedząc o wyznaczonej

47 Por. art. 138 i 139 k.p.k.

48 Wyrok TS z 24.05.2016 r., C-108/16 PPU, Openbaar Ministerie przeciwko Pawłowi Dworzeckiemu, EU:C:2016:346 – dalej wyrok C-108/16 PPU, Dworzecki.

49 Wyrok C-108/16 PPU, Dworzecki, pkt 54.

50 Wyrok TS z 10.08.2017 r., C-270/17 PPU, Tadas Tupikas, EU:C:2017:628 – dalej wyrok C-270/17 PPU, Tupikas.

51 Wyrok C-270/17 PPU, Tupikas, pkt 98.

52 Wyrok C-270/17 PPU, Tupikas, pkt 85.

rozprawie, udzielił pełnomocnictwa obrońcy (z wyboru lub z urzędu) i obrońca ten faktycznie bronił go na rozprawie. Na tle przytoczonego przepisu umowy o handlu i współpracy, który stanowi powtórzenie normy decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, pojawia się pytanie o kierunek interpretacji – czy sformułowanie „wiedząc o terminie i miejscu wyznaczonej rozprawy, udzielił upoważnienia obrońcy” odzwierciedla decyzję oskarżonego o rezygnacji z osobistego udziału w rozprawie, czy też taka decyzja może być podjęta przez sąd – wbrew intencji samego oskarżonego? Interpretując przepisy umowy o handlu i współpracy w świetle art. 6 EKPC, wydaje się, że odmowa sprowadzenia oskarżonego na rozprawę apelacyjną – wbrew jego wnioskowi – może być w niektórych przypadkach uznana przez sąd brytyjski jako wydanie wyroku *in absentia*, tym bardziej że we wspomnianym wyroku TS w sprawie C-270/17, *Tupikas*, rozprawa apelacyjna jest nawet postrzegana jako istotniejsza. Warto pamiętać, że Trybunał w wyroku w sprawie C-688/18, *TX*⁵³, przedstawił opinię, zgodnie z którą zrzeczenie się prawa do uczestnictwa w rozprawie musi zostać wykazane w sposób jednoznaczny i powinno mu towarzyszyć minimum gwarancji odpowiadających jego znaczeniu. Wydaje się natomiast, że prowadzenie rozprawy apelacyjnej pod nieobecność oskarżonego pozbawionego wolności, który nie składał wniosku o doprowadzenie, i wiedząc o terminie rozprawy korzystał z pomocy obrońcy z wyboru lub z urzędu, spełnia wymogi przewidziane w art. 601 ust. 1 lit. i pkt (ii) umowy o handlu i współpracy.

Powyższa analiza dotyczy również obecności skazanego na rozprawie mającej za przedmiot wydanie wyroku łącznego, ponieważ w wyroku w sprawie C-271/17 PPU, *Zdziaszek*⁵⁴, Trybunał wyjaśnił, że pojęcie „rozprawy, w wyniku której wydano orzeczenie”, obejmuje również rozprawę dotyczącą wydania wyroku łącznego.

Natomiast gdy osoba poszukiwana została skazana pierwotnie na karę pozbawienia wolności, której wykonanie zostało następnie częściowo zawieszane pod pewnymi warunkami, pojęcie „rozprawy, w wyniku której wydano orzeczenie”, nie obejmuje późniejszego postępowania w przedmiocie uchylecia tego zawieszenia ze względu na naruszenie wspomnianych warunków w okresie próby, o ile orzeczenie odwołujące zawieszenie nie zmienia ani charakteru, ani wymiaru początkowo orzeczonej kary⁵⁵.

Mając na względzie treść umowy o handlu i współpracy, która w odniesieniu do nakazu aresztowania TCA wzoruje się na decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, można domniemywać, że sądy brytyjskie utrzymują dotychczasową praktykę odzwierciedlającą orzecznictwo Trybunału. Trudno przewidzieć, czy również w przyszłości strona brytyjska będzie się inspirowała wyrokami sądu unijnego przy interpretacji terminów prawnych zawartych w umowie o handlu i współpracy. Pozostając przy tematyce wyroków wydanych pod nieobecność oskarżonego, ciekawe byłoby rozstrzygnięcie TS dotyczące polskiego domniemania prawidłowego zawiadomienia, wynikającego z upływu terminu odbioru korespondencji sądowej złożonej

w placówce pocztowej⁵⁶. W praktyce dochodziło już wielokrotnie do odmowy wykonania polskiego ENA z powodu uznania, że wyrok wydany po takim zawiadomieniu jest wyrokiem zaocznym, upoważniającym organ sądowy do skorzystania z fakultatywnej podstawy odmowy przekazania osoby poszukiwanej⁵⁷.

Wydaje się, że wykładnia art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343 odpowiadającego w swojej treści art. 4a ust. 1 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, nie jest jeszcze przesądzona. Jak już wspomniano, polska regulacja odpowiada potrzebom wymiaru sprawiedliwości i uwzględnia doświadczenia sądów. Ustawodawca unijny w motywie 38 dyrektywy 2016/343 wyjaśnia przecież, że: „Przy ocenie, czy sposób przekazywania informacji jest wystarczający dla zapewnienia, by dana osoba dowiedziała się o rozprawie, w razie potrzeby szczególną uwagę należy zwrócić z jednej strony na starania podjęte przez organy publiczne w celu powiadomienia tej osoby, a z drugiej strony na starania podjęte przez tę osobę w celu uzyskania skierowanych do niej informacji”. Niewykluczone zatem, że Trybunał mógłby uznać, iż przekazanie zawiadomienia o rozprawie inną drogą niż do rąk własnych oskarżonego, w sposób, który umożliwia dowiedzenie się o rozprawie, może nastąpić poprzez pozostawienie korespondencji w placówce pocztowej i przyjęcie domniemania skutecznego doręczenia w sytuacji, gdy oskarżony był wcześniej pouczony o zasadach doręczania i zrezygnował z odbioru korespondencji sądowej z poczty. W opisanym przypadku domniemanie skutecznego doręczenia można przecież porównać z odmową przyjęcia korespondencji przez adresata przy doręczeniu do rąk własnych. W celu zabezpieczenia prawa do rzetelnego procesu takie domniemanie powinno być wrzucalne, np. przy wykazaniu przez oskarżonego, że z powodu ciężkiej choroby lub innych niedających się usunąć przeszkód nie był w stanie odebrać korespondencji z poczty.

9. Uwagi końcowe

Wydaje się, że instytucja nakazu aresztowania TCA korzysta w istotny sposób z dorobku prawnego i orzeczniczego dotyczącego europejskich nakazów aresztowania, o czym świadczą regulacje zawarte w umowie o handlu i współpracy oraz pierwsze decyzje strony brytyjskiej. Doświadczenia dotyczące praktycznych aspektów stosowania ENA z pewnością będą cenne dla organów sądowych wykorzystujących nowy instrument współpracy, jakim jest nakaz aresztowania TCA, zwłaszcza jeśli będą mogły przyczynić się do jego skuteczności.

Należy jednak pamiętać, że nakaz aresztowania TCA dotyczy współpracy z państwem spoza UE, a zatem podstawy jego funkcjonowania są odmienne niż w przypadku ENA. Trybunał wielokrotnie powtarzał, że decyzja ramowa 2002/584/WSiSW

53 Wyrok TS z 13.02.2020 r., C-688/18, Postępowanie karne przeciwko TX i UW, EU:C:2020:94, pkt 37.

54 Wyrok TS z 10.08.2017 r., C-271/17 PPU, Sławomir Andrzej Zdziaszek, EU:C:2017:629.

55 Wyrok TS z 22.12.2017 r., C-571/17 PPU, Samet Ardıc, EU:C:2017:1026.

56 Z motywu 36 dyrektywy 2016/343 wynika jednoznacznie, że doręczenie „osobiste” oznacza doręczenia „do rąk własnych” – aczkolwiek dopuszczalne jest również przekazanie inną drogą urzędowej informacji w sposób, który umożliwia dowiedzenie się o rozprawie. Ewentualne pytanie prejudycjalne zadane przez polski sąd musiałoby dotyczyć wykładni dyrektywy 2016/343, ponieważ pytanie o wykładnię decyzji ramowej 2002/584/WSiSW mogłoby być zadane jedynie przez sąd polski wykonujący ENA.

57 W zakresie współpracy z Wielką Brytanią można wskazać np.: wyrok High Court z 22.07.2020 r. w sprawie Minister Sprawiedliwości i Równości v Rafał Sebastian K., wyrok High Court z 31.01.2021 r. w sprawie Minister Sprawiedliwości i Równości v Adam Jan Sz. oraz wyrok High Court z 24.02.2020 r. w sprawie Minister Sprawiedliwości i Równości v Marek Adam S. (wyroki niepublikowane).

jest oparta na zasadzie wzajemnego uznawania, która z kolei stanowiąc „kamień węgielny” współpracy sądowej, opiera się na wzajemnym zaufaniu między państwami członkowskimi z myślą o realizacji celu wyznaczonego Unii, jakim jest ustanowienie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości⁵⁸. Z zastrzeżeniem wyjątkowych okoliczności wykonujące ENA organy sądowe mogą odmówić przekazania osoby poszukiwanej wyłącznie w enumeratywnie wyliczonych wypadkach odmowy wykonania, przewidzianych w decyzji ramowej 2002/584/WSiSW. W konsekwencji wykonanie europejskiego nakazu aresztowania stanowi zasadę, zaś odmowa wykonania, przewidziana jako wyjątek, powinna być interpretowana ściśle⁵⁹. Poza katalogiem podstaw odmowy wykonania ENA organy sądowe mogą odmówić przekazania osoby poszukiwanej, jeśli przesłany nakaz nie stanowi ENA lub jest nieskuteczny, np. nie został wydany przez organy sądowe w rozumieniu decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, wydanie ENA lub co najmniej decyzji krajowej nie podlegało kontroli sądowej, decyzja krajowa jest nieprawomocna lub niewykonalna albo ENA nie dotyczy zatrzymanej osoby⁶⁰.

W relacjach między państwami UE a Wielką Brytanią nastąpiło jednak odejście od fundamentalnej dla ENA zasady wzajemnego uznawania orzeczeń i wzajemnego zaufania, a brak jurysdykcji Trybunału w odniesieniu do Wielkiej Brytanii uniemożliwi dalszą harmonizację przekazywania osób pomiędzy Zjednoczonym Królestwem a UE i może zróżnicować podejście obu stron umowy o handlu i współpracy. W praktyce z pewnością pojawi się pytanie o możliwość kontroli krajowych decyzji stanowiących podstawę do wydania nakazu aresztowania TCA: wyroków i postanowień w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Znaczne przyspieszenie procedury przekazywania osób poszukiwanych na podstawie ENA wynikało między innymi właśnie z zasady wzajemnego uznawania orzeczeń, która ograniczała organy sądowe wykonujące ENA, jeśli chodzi o badanie krajowych decyzji – z wyjątkiem opisanych powyżej przypadków. Tymczasem we współpracy wykorzystującej ekstradycję powszechnie stosuje się podejście zakładające możliwość weryfikacji krajowych decyzji stanowiących podstawę takiego wniosku ekstradycyjnego, któremu zwykle towarzyszą dowody w postaci kopii protokołów przesłuchań, oględzin

i inne lub co najmniej opis przeprowadzonego postępowania dowodowego.

Z pewnością pozostanie Wielkiej Brytanii w strukturach Europolu i Eurojust oraz zasada bezpośrednich szybkich kontaktów pomiędzy stronami przyspieszy ewentualne wyjaśnianie wątpliwości dotyczących krajowych orzeczeń sądowych. Zasada szybkości została przecież podkreślona w umowie o handlu i współpracy poprzez zachowanie podobnych terminów na wykonanie nakazu aresztowania TCA oraz na przekazanie osoby poszukiwanej, jak w przypadku ENA.

Na zakończenie można dodać, że kształt rozpoczętej już współpracy na podstawie nakazu aresztowania TCA może zależeć od przyjętej przez państwa praktyki – jeśli organy sądowe będą traktowały nowy instrument podobnie jak ENA, proces przekazywania osób poszukiwanych może nie ulec istotnej zmianie, jeśli jednak przeważy podejście znane z tradycyjnej współpracy wykorzystującej narzędzie ekstradycji, sytuacja może ulec zmianie, zwłaszcza przy aktywnej roli stron postępowania ekstradycyjnego.

Abstract

dr Aleksandra Sołtysińska

The author is assistant professor at the Chair of European Law, Jagiellonian University in Krakow, Poland
(ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-229X>).

Practical Aspects Concerning the Use of the TCA Arrest Warrant Instead of the European Arrest Warrant in Relations with the United Kingdom. Selected Issues

Keywords: European Arrest Warrant, TCA arrest warrant, procedural rights of the person requested, judgments in absentia, nationality of the person requested

The subject of this publication is to present legal and practical aspects concerning the implementation of a new instrument of cooperation between Poland and the United Kingdom, which is the arrest warrant regulated in the Trade and Cooperation Agreement. So far, cooperation with the United Kingdom in the field of surrender of persons wanted for execution of sentence or conducting criminal proceedings was based on the European Arrest Warrant. The new legal solution – the TCA arrest warrant has been shaped in a similar way and it seems that the developed practice and the way of interpreting the most important notions will not change substantially. Within the framework of the current cooperation between Poland and the United Kingdom, judicial authorities will be able to use the experience gained so far from the realization of the European Arrest Warrants.

58 Wyrok TS z 10.11.2016 r., C-477/16 PPU, Openbaar Ministerie przeciwko Ruslanasowi Kovalkovasowi, EU:C:2016:861, pkt 25–28.

59 Wyrok TS z 29.06.2017 r., C-579/15, Openbaar Ministerie przeciwko Danielowi Adamowi Popławskiemu, EU:C:2017:503, pkt 19.

60 W przypadku gdy dane osobowe zgadzają się, lecz zostały wykorzystane przez prawdziwego sprawcę do wprowadzenia organów ścigania w błąd co do tożsamości i skierowania poszukiwań przeciwko osobie, której dane osobowe lub dokument tożsamości zostały skradzione.